

Irmari Rantamala

Harhama

Toinen
osa

kustantamo
HELMIVYÖ

TR-20

Harhama II

Irmari Rantamala

Harhama II

Kustantamo Helmivyö
Turku 2020

“Syntikin on ase Jumalan kädessä.”

Irmari Rantamala: Harhama II

Julkaistu aiemmin vuonna 1909 Kustannusosakeyhtiö Kansan toimesta

ISBN 978-952-7211-66-3

Painopaikka: BoD, Norderstedt, Saksa

Mutta kotiportilta kääntyi polku

Mihin voisin minä paeta elämän hampaita?...

Aave kulki erämaassa.

Se oli Harhama, joka kulki jalkaisin kaukaisen korpikylän tietä. Ryppy otsalla osotti, että kulkijan mieli oli synkempi, kuin kulkemansa syksyinen korpi. Tummat kuuset seisoivat tienvarrella kysyvinä, kun tämä outo kulki ohi. Orava pudotti käpälistänsä punaisen kävyn hänet nähdessään ja katseli häntä pehmeältä havunoksalta, silmät suurina. Pajupensaasta pyrähti hämmästynyt lintu koivun hienolle oksalle. Oksa heilahti ja keinuen visersi lintu kulkijalle tervehdyksen:

— “Tvii... ir!”

— “Tvir... tvir... tvii-ir”, — vastasi pihlajan marjaisella oksalla kiikkuva lintu puolisonsa lauluun.

Päivä paistoi, havu tuoksui. Hiekotettu tie narskui kulkijan askelista ja varjo kulki hänen vierellensä.

Oli se vuodenaika, jolloin marjat kypsyvät pihlajassa ja kävyt kuusessa. Oli tyyni, päivänpaisteinen päivä.

Paikka oli pari peninkulmaa Turun—Toijalan radalta pohjoiseen päin.

Metsän laidassa oli ruskea, autio Valkamala-niminen asunto. Se oli Harhaman uusi koti, johon hän nyt saapui ensi kertaa. Talon kartanolla punottivat marjatertut pihlajassa. Orava nukkui rauhallisena pesässänsä ja näki unta kyp-

sistä pähkinöistä ja punaisista kuusenkävyistä. Tammen oksalla istui yksinäinen lintu. Pihlaja punotti, pähkinäpuu koreili raakaleissa ja lähde lorisoi kaivonkan-
nen alla.

Mutta aidanseipäässä hyppeli levoton harakka...

Jo oli karjan kotiatuloaika, kun Harhama lähestyi kotinsa porttia. Valkea koi-
vikko katseli lehteä väräyttämättä hänen tuloansa. Tammen oksalta pyrähti häi-
ritty lintu lentoon. Orava heräsi makeasta unesta ja tammesta putosi pari kellas-
tunutta lehteä.

Jo kääntyi tulija portille... Harakka hyppeli seipäissä yhä levottomampana...

Jo tarttui hän portin säppiin, päässä elämän tulikukkainen seppele, ohimot
koristettuina sen tulikuumilla kukilla... Hän oli kotiinsa tulossa...

Mutta portilla odotti keski-ikäinen, outo nainen. Tukka oli musta ja silmät
siniset. Kaksi palmikkoa, jotka tukan hoidon tähden olivat aletut otsalta, aivan
hiusrajasta, hiukkasan ulkonevat posket ja pieni pystynenä antoivat hänen ul-
komuodolleen perin suomalaisen ilmeen, jota korkeahko otsa kaunisti. Harha-
ma luuli häntä jonkun kansakoulunopettajan vaimoksi. Tervehtimättä kääntyi
hän tieltä portille ja yritti jo avata sitä, kun nainen puhutteli häntä ystävällisesti,
kysyvästi:

— “Olette varmaankin herra Harhama?”

— “Kyllä”, — vastasi tulija, nostaen lakkiansa. “Tulen yksin, ilman matkata-
varoita, asuntoani on autio ja kuulin, että on vaikea saada ruokaa ja yösiijaa lä-
heisistä taloista.”

— “Niinkö!” — huudahti nainen. Ja huudettuaan jotain paljasjalkaiselle, noin
seitsen-vuotiaalle tytöllensä, joka oli hänen muassansa, lisäsi hän:

— “Tulkaa, minä vien teidät... Ja jos eivät muut anna, niin kyllä minä sitten!”

Viimeiset kolme sanaa lausui hän semmoisella äänenpainolla, joka antoi hä-
nen äänellensä miesmäisen, vastenmielisen vivahduksen ja kiusasi Harhamaa.

— “Jos nimittäin tyydytte?” — lisäsi hän hetken kuluttua kysyvästi, kun Har-
haman vastaus viipyi.

Harhamaa kiusasi tämän oudon naisen ystävällisyys. Hän katsahti ympäril-
lensä, ikäänkuin vastausta hakien. Mutta aution asunnon akkunalla ei kukkinut
verenpisara eikä palsami. Mikään ei houkutellut häntä sisälle. Hänestä tuntui
aivan vastenmieliseltä sinne meno. Lintu huomasi sen. Se istahti punaisen pihla-
jamarjatertun viereen ja, viihdyttääkseen isännän kotiansa jäämään, lauloi hä-

nen tuliaisikseen:

— “Tvii-ir!... Tvir-tvir-tvir!... Tvii-i-ir!”

Unesta herännyt orava heilahti sammalvuoteeltansa pähkinäpuun oksalle ja aikoi tulijan ratoksi nakertaa viheriää pähkinää.

— “Älä mene!” — varotti orava nakerteluillansa.

— “Älä mene!” — visersi lintu, ja pienoinen marjaterttu houkutteli:
“Jää tänne!”

Harhaman vastaus viipyi. Harakka hyppeli jo yhä levottomampana. Se pyrähteli seipästä seipäaseen...

Harhama katsahti naiseen. Tämä odotti vastausta, puhellen:

— “Minulla on kyllä yksinkertaista, kun en kesäksi viitsinyt tuoda huonekalujani... Mutta, jos tyydytte, niin...”

— “Kyllä!... Kyllä!... Kiitos!” — kiirehti Harhama hiukan neuvotonna.

Portti narahti taas kiini. Polku kääntyi kotiportilta ja Harhama meni uutta polkua pitkin tahdottomana, kuin kuivunut lehti.

Mutta surullisena punotti pihlajanmarjaterttu ja sen vierellä katseli lintu päälle kallellaan tulijaa, joka kotinsa portilta kääntyi, eikä tietänyt minne meni. Orava tarkasteli surullisena miestä, joka lähti naisen kanssa. Mutta harakka nauroi katonharjalla ilkeästi, nähdessään, että mies meni naisen kanssa, jota hän ei tuntenut...

— “Tulkaa sitten!” — sanoi mustatukkainen nainen, kooten helmansa.

He lähtivät. Harakka seurasi mukana.

Harhama oli tullut tänne korven sydämeen, kuin kaskenpolttaja. Hän mietti nyt kaskimatkaansa. Kasken oli hän kaatanut ja polttanut, oli kylvänyt siemenen mehevään multa. Oras oli noussut mustanpuhuvana; ruus oli tähkinyt ja heilimöinyt, aaltoillen lämpimän tuulen tuodittamana ja päivän paahteessa oli jo valmistunut keltainen jyvä...

Hän oli odottanut runsasta elämänsatoa...

Jo kuului hakkuu tuvansalvokselta... Jo kohosi koti kuusen juurelle... Jo nostettiin sen harjahirsi ja ylpeä kukko asetettiin katon harjalle osottamaan tuulen suuntaa ja varottamaan kaskenpolttajaa lähestyvistä onnettomuudesta...

Jo oli elämän rauhallinen aattoilta: Huomenna piti ottaa sirppi orrelta ja korjata kypsynyt vilja... Ylihuomenna piti vaimon saapua sytyttämään valkea kotilieteen... Käki kukkui kuusen latvassa... Kukkipissa pihlajassa kuhertelivat pesivät linnut... Lähde lorisi... Kalajärven ranta näkyi riipakoivun oksien alit-

se... Siellä nukkui hauki kaislikossa ja siika kuti selällä ja lämmin laine loiski rantakiville...

Jo muuttui aattoilta valoisaksi kesäyöksi... Huomenna oli valkeneva elämän juhlapäivä... Hääkutsut olivat jo kirjoitetut...

Mutta yöllä nousi halla ja pani viljan. Huomenna nousi ukkonen ja salama poltti tuvan poroksi... Tuhka peitti kotilieden ja vaimon muiston maanmulta.

Ja sitten oli hän ajalehtinut akanana, tuuli tien ohjana, tuntematon johdotähtenä...

Se oli ollut hänen elämänsä kaskimatka vieraassa maassa...

Silloin oli hän heittänyt sirppinsä ja pakeni nyt syvälle erämaahan. Miksi sinne, sitä ei hän tiennyt, ei kysynyt... Tullessansa hän oli ajatellut: "Juon täällä uutta voimaa kuusen juurella lorisevasta lähteestä, lepään pehmeällä sammalella kuusen varjossa, rauhotun ja voimistun". Hän tuli sortuneena, masentuneena. Hän tuli alkamaan uudestaan, alusta, mieli mustana mujuna.

Ja nyt kohtasi hän portilla oudon naisen, kääntyi lähteenkorvalta takaisin ja meni hänen kanssansa...

Tie, jota he kulkivat, pujottelihe lehtimetsän läpi. Se oli kapeaa metsäkylän tietä, jolla kaksi henkeä vaivoin mahtui rinnatusten kävelemään. Outo nainen käveli Harhaman rinnalla, puhellen tuttavallisesti. Silloin tällöin nojasi hän satumalta, tien kapeuden johdosta, käynnin tahdissa, pehmeää, veltoa ruumistansa Harhaman käsivarteen, kuin olisi tämä ollut hänen miehensä.

Ainoastaan silloin tajusi Harhama täydellisesti hänen läsnäolonsa, tuntien samalla vastenmielisyyttä hänen ruumiinsa kosketuksista. Se tunne ärsytti edelleen hänen äärimäisyyteen asti kiusottunutta mieltänsä. Hänen ihmis-inhonsa alkoi pursuta hänestä. Hän tuskastui, mutta salasi taas kaikki huolellisesti.

Syys-ilta lepatti herttaisena. Katajapensaat viheriöivät rinteellä.

Tienvarrella hohotti eräs autioksi jätetty tupa...

— "Sieluton maja, kuten elämä. Häviön ja kuoleman vallan saarnaaja", — ajatteli Harhama. Ja silloin ilmestyi hänelle taas kuolema ja kaikenhäviö. Hän näki elämänsä jo sen kitaan suistuneena. Hän tunsi itsensä jo autioksi taloksi, jonka uuni on rappeutunut, akkunat säretyt ja seinät lahovat ja murenevat kuo-

leman toukkien kaivelemisesta. Hän hätäytyi, etsi pelastavaa olenkortta ja tarttui siihen, johon oli tuhannesti tarttunut: teoksensa ajatukseen. Se ajatus valkeni hänelle nyt nopeasti, kuin leimahtava revontuli.

He kulkivat etemmä. Tytön paljaat kantapäät vilkkuivat... Outo nainen jatkoi puheluansa. Harhama osotti sitä seuraavansa, pistäen väliin tyhjän ajatuksettoman sanan:

— “Jas-soo!” — tai: “Vai niin!”

Niin jatkui heidän kulkunsa. Syrjäisen metsäseudun tunnelma, syksyisen metsän lemu ja iltapäivän rasittava hiljaisuus lisäsivät Harhaman mielenraskautta. Hänen ajatuksensa tekivät omaa työtänsä, raukeina, hänen omasta tahdostansa riippumatta. Ne asettivat suurkaupungin meluavan elämän, jonka hän oli juuri jättänyt, tämän uuden elämän vastakohdaksi. Ne kuvittelivat, kuinka hän täällä, metsän rauhassa, alkaisi uudestaan alusta, joisi lähteen raikasta vettä, hengittäisi kuusen tuoksua, kokoaisi oman itsensä ja pakottaisi hajanaiset ajatuksensa taas tottelemaan hänen tahtonsa käskyjä. Ja taas tuoksahti häneen suunnittelemansa teoksen tuttu lemu...

— “Täällähän voin sen alkaa. Tämä erämaahan on kuin sitä varten luotu”, — ajatteli hän.

Ja sitten hajosivat taas ajatukset akanoina. Ne palasivat tyttöön, joka oli soustanut hänet salmen yli, muutaman sadan metrin päässä autiosta asunnostansa. Tytöstä ne kiepahtivat pähkinää nakertavaan oravaan, lintuun ja punaiseen pihlajanmarjaterttuun. Sieltä johtuivat ne takaisin mustatukkaiseen naiseen, joka hänen rinnallansa käveli, hänen riutuneisiin palmikkoihinsa, tavoteltuun äänenpainoonsa ja paljasjalkaiseen tyttöönsä. Ne kokoontuivat häneen ainoastaan hetkeksi, kuin neulankärelle, lähteäkseen sitten taas uudelle kiertomatkalta... Ainoastaan vaivoin jaksoi hän seurata oudon tuttavansa puhelua. Hän koetti osottaa sitä seuraavansa, katkaisemalla sitä tuon tuostakin ajatuksettomilla sanoilla:

— “Vai niin!... Jassoo!”

He tulivat ränsistyneelle veräjälle. Outo nainen yritti sitä avata.

— “Anteeksi!” — kiirehti Harhama, heräten ajatuksistaan ja auttaen.

— “Ei se tee mitään!” — lausui outo nainen kiitokseksi myöhästyneestä palveluksesta. Heidän takanansa sulkeutui ensimmäinen veräjä. Kuivuneen lepän latvassa nauroi taas ilkeä harakka...

— “Armiira menee nyt edeltäpäin kotiin!... Äiti tulee kohta perästä”, — puhui outo nainen mielistelevällä äänellä tytöllensä, jonka läsnäolo häntä nähtävästi kiusasi. Tyttö lähti ja nainen hiljensi kulkuansa.

— “Mutta”, — jatkoi nainen, — “kuinka te olette tulleet tällaiseen metsäkylään? Tehän kuulutte puhuvan useita sivistyskieliä ja tulette suuresta maailmasta. Teille tulee täällä ikävä... aivan varmasti. Täällä ei ole ainakaan semmoista ihmistä, jota voisi sanoa sivistyneeksi. Vähän kauvempana asuu pari turkulaista perettä, mutta nekään eivät ole suurta maailmaa nähneetkään.”

— “Ettekö Te sitten ole paikkakuntalaisia?” — kysyi Harhama, lausuakseen samalla jonkun kohteliaisuuden.

— “Niin, no!... Mutta minä matkustan talveksi pois... Jo marraskuussa”, — vastasi outo nainen.

Ja hän jatkoi puheitaan. Harhama tajusi siitä ainoastaan pääkohdat. Hän puhui sydäntaudistaan ja tytöstänsä, pyytäen Harhamaa antamaan tälle yksityisopetusta... Michensä sanoi hän olevan ulkomaalaisen.

— “Vai niin!” — virkahti Harhama kiusautuneena.

— “Semmoista vanhaa italialaista aatelia”, — lisäsi nainen hetken kuluttua, painostaen sanojansa.

— “Teidän michellänne varmaankaan ei ole Suomessa ikävä, vaikka onkin ulkomaalainen”, — lausui Harhama, tahtoen sanoa jotain kohteliasta.

— “Michellänikö?” — huudahti outo nainen. — “Hän on ollut kuolleena jo kaksi vuotta... Minä olen leski... Sitäpaitsi ei mieheni ollut enää italialainen... tavallaan: Hänen isänsä palveli Italian lähetystössä Venäjällä ja mieheni joutui siten saamaan venäläisen kasvatuksen. Myöhemmin — naimisissaolo-aikanamekin — hän palveli Suomessa venäläisenä sotilaslääkärinä, joten hän oli osaksi suomalainen. Niinpä hän oli jo Suomen alamainen ja toivoi pääsevänsä lääkintä-ylihallitukseen.”

Harhama katsahti outoon naiseen. Hänen alahuulensa oli keinotekoisesti laskettu alas lerpalle ja hän hymyili koko sielunsa voimilla, ystävällisenä, herttaisena. Harhaman kiusautunut mieli ärtyi yhä enemmän. Oudon naisen tuttavallisuus ja ystävällisyys kiusasivat häntä. Hänen puhelunsa tuntui hänestä tyhjältä, maailmalta poimittujen puhetaipojen yhdistelmältä. Ja silloin valtasi hänet ääretön tyhjiydentunne. Koko hänen olemuksensa täytti ajatus: “Tämä erämaa on tyhjä ja ihmiset ovat täällä tyhjiä...” Ja tyhjä, äänetön ympäristö huusi hänelle

vastaan ja täytti hänen sielunsa ajatuksella: “Koko elämä on tyhjää ja tyhjästä et voi rakentaa muuta, kuin olematonta: haihtuvia mielikuvituksen luomuksia... Onnea joka on pelkkää luulottelua, mainetta joka on katoavaa turhamielisyyttä. Elämästä voit rakentaa ainoastaan häviävää...”

— “Tsytt!”

Lintu visersi puussa lyhyen laulunsa keskeyttäen. Sitten jatkuivat taas kiusalliset ajatukset:

“Samanlaista häviävää, kuin tuon linnun laulu, joka nyt syys-ilmaan haihtui, voit elämästä luoda... Jätä siis uuden elämän rakentaminen, jota ajatus äsken suunnitteli, niin säästyt pettymyksiltä! Pysyvää peruskiveä et voi elämästä millekään todelliselle luoda. Jätä siis metsä ja poistu!”

Mutta siitä kaiken turhuuden ajatuksesta avautui taas kaikenhäviön ja kuoleman kaikki nielevä kita, ja sanomaton henkinen hätä valtasi taas Harhaman. Hän tunsu elävänsä jo viimeisen varassa. Yksi rihma oli enää jäljellä. Ja taas ja taas ja taas tarttui hän teoksensa ajatukseen, etsi siitä pelastusta, kuolemattomuutta ja jotain apua, josta hän ei ollut selvillä. Hän kieppui siinä, kuin rengas vanteessa...

Ajatukset jännittyivät, hajosivat ja sotkeutuivat. Kuivunut oksa risahti metsässä. Harhama säpsähti ajatuksiansa. Harakka nauroi taas ilkeästi puunoksalla...

Mustatukkainen nainen jatkoi puheluansa. Metsä seisoi hiiskumatta, kuin itseänsä kynien. Varis torkkui aidanseipäessä. Tyhjiys haukotteli... Harhaman ajatukset kuleksivat eksyksissä. Äkkiä istahtivat ne vallankumouksen verisen sormen päähän... Hän muisti Nikitinin... Sormi tuntui uppoavan hänen rintaansa luodin lävistämään reikään... Tuntui lämmin veri... Harhama vavahti ja katsahti sormenpäitänään...

Mutta jo loppui metsä. Riippakoivun oksien alitse pilkahti valkea talo. Näkyi järvenranta ja rannalta nouseva pyykkisavu, ja kuului karjankellon rauhallinen ääni. Vesi välkytti tyynellä selällänsä alas kierivän auringon kuvaista. Vastaisella rannalla viheriöi tylppä kukkula ja tuuliviiri tarkasteli riukunsa nenässä järvelle, kuin katsellen sinne hävinneen tuulen jälkiä.

— “Tässä minä asun”, — lausui outo nainen, valkean talon ohi kulettaessa.

— “Ja-ha!” — vastasi Harhama. Talon uutimetön akkuna paistoi seinällä mustana, pieni rappeutunut veranta oli autio. Talo näytti lymytyvän riippakoivun oksien alle, alastomuuttansa ujostellen...

Valkean talon ohi päästyä tulivat kulkijat vanhan, ränsistyneen talonpoikaistalon kartanolle, matkan päähän.

— “Kas tässä!” — hengähti outo nainen ystävällisesti, käynnistä hiukan puneh-tuneena, — “Minä luulen, että täältä saatte ruokaa... Ja kuten sanoin, jos ette täältä saa, niin kyllä minä sitten...”

— “Kiitos!” — vastasi Harhama lyhyesti, hieman kumartaen. Outo nainen näytti aivan nauttivan osottamastansa ystävydestä.

He astuivat yhdessä ränsistyneen talon pieneen kamariin, jossa isäntä tuli heitä vastaan. Outo nainen istahti vanhaan, leveään, kahden-istuttavaan keinu-tuoliin.

— “Tervetuloa! Mitenkä täällä ruvennette viihtymään”, — puheli talon isäntä, vanha paljon kokeneen näköinen Kola.

— “Luullakseni hyvin... Täällähän on raitis ilma”, — vastasi Harhama.

— “Ja terveellinen... Siksihän minäkin tulin tänne parantamaan sydäntautia-ni”, — keskeytti outo nainen.

— “Olettekin oikeaan parantolaan osunut, koska olette nyt noin terveen näköinen”, — virkahti Harhama.

Outo nainen lausui siihen pitkäveteisellä äänellä:

— “Ei se ole vielä terve!”

Ja poskeansa osottaen selitteli hän:

— “Katsokaa miten epäterve puna on poskessa!... Katsokaa!... Miten epäpuhdas ihonväri!... Ettekö tiedä, millä voi saada ihon puhtaaksi?”

— “En... ikävä kyllä... Ainakaan en mitään, jolla sen saisi vielä puhtaamaksi kuin on Teidän ihonne väri, sillä onhan se itse puhtaus”, — vastasi Harhama väsyneenä.

— “Minä tahtoisin kovin mielelläni saada puhtaan ihon”, — lausui siihen outo nainen puoli-itseksensä, venyttävällä, kaipaavalla äänellä, ikäänkuin lapsi jonka tekee mieli jotain erikoisesti.

Samassa tuli talon emäntä, vanha, riutunut pieni nainen sisälle. Outo nainen alkoi ystävällisesti puhua Harhaman puolesta:

— “Minä toin Teille, emäntä, vieraan, joka etsii ruokaa ja ehkä asuntoakin. Kyllä kai emäntä antaa?”

Isäntä ja emäntä katsahtivat toisiinsa ikäänkun neuvotellaksensa.

Edellinen nojasi kyynäspäät polviinsa ja puhui hitaasti:

— “Ei tiedä... Meillä on tässä niin huonoa... On koko talo rappiolla, eikä ole jaksanut korjata... Joku vuosi sitten paloi vakuuttamaton talo pohjaa myöten ja kaikinensa, ja elämä on ottanut sitten niin kovalle, että ei tässä taida olla edes, jotta vieras viihtyisi...”

Syntyi äänettömyys. Kola ja hänen vaimonsa katselivat jotain mennyttä. Harhama huomasi sen oitis. Hän huomasi, että kovia kokenut aviopari katseli talonsa tuhkäläjää, jolla seiso i säälimätön elämä. He ajattelivat paljon, muistelivat niitä monia vaivoja ja kärsimyksiä, joilla talo oli rakennettu ja sen karja ja muu omaisuus koottu. Harhama huomasi Kolan kurttu i set kasvot ja laihtuneen niskan, hän huomasi emännän riutuneen palmikon. Hän näki edess ä nsä häviön suuren, ainaisen työmaan ja tuns i ikäänkuin joutuneensa siellä työskentelevän suuren työmiehen jalkoihin. Hän huokasi. Viimein lausui emäntä väsyneellä äänellä:

— “Ei se elämä sääst ä, kun sen tielle sattuu. Se polttaa pohjiaan myöten...”

Harhama alkoi hiota. Tapansa mukaan alkoi hän taas poimia ihmisten puheista niiden huomaamattansa lausumia kultajyviä, elämän määrittelyjä ja viisauksia, kät ki ne kuin varas ja vertail i niihin omaa elämäänsä. Hän näki edess ä nsä kohoavan oman elämänsä suuren, savuavan tuhkäläjän. Hän huomasi elämänty-symyksen kuleksivan rauhallisen metsäkylän poluillakin palava tuliso ihtu kädessä. Erämaan rauhan keskellä, johon hän oli elämää ja sen kysymystä paennut, hän huomasi joutuneensa sen tielle aivan ensi askeleella...

Syntyi äänettömyys. Elämän tuhkäläjä suitsusi tulta ja savua. Harhama mietti jo elämänty-symystä. Elämä kohosi hänen eteensä taas suunnattomana haamu-na, kädessä loistava jattiläistuliso ihtu jolla se sytytteli kaikkea. Riutunut, sää littävä emäntä ja hänen kovia kokeneen näköinen miehensä, saarnasivat hänelle ras-kaalla äänettömyydell ä nsä elämän suuruutta, sen armottomuutta ja voimaa. Kola itse istui kumarassa, kuin olisi elämä latonut vuoria hänen hartioillensa. Harhama tuskastui. Harmaana, kurttu isena lausui viimein vanha Kola lopuksi:

— “No, eiköhäntä tässä nyt sentään voitais i sovittel a ja koettaa, jos herra Harhama viihtyy.”

— “Kyllä minä viihdyn täällä, kuten koko paikkakunnallakin”, — vakuutti Harhama. Kola jatkoi:

— “Ka, elämäähän sitä on täälläkin. Ei suinkaan sitä elämän hampaista pääse ihminen vaikka menisi minne...”

Harhama näki jo ne terävät hampaat, näki ne ja kuuli niistä puhuttavan salokylässä, jonne hän oli niitä paennut.

Syntyi äänettömyys. Vanha Kola istui yhä äänetönnä kyynäspäät polviin nojattuina. Sitten oikaisi hän itsensä ja lausui hitaasti:

— “Kyllähän elämällä on lujat ja terveet hampaat.”

Taas vaikenivat kaikki. Outo nainen nousi, kumarsi kohteliaasti jäähyväisiksi. Harhama oli hänen kanssansa kulkenut ensimmäisen palan polkua, joka vei portilta tiehaaraan, missä heidän tiensä taas eroaisivat. Eikä Harhama kysynyt, kuka outo nainen oli. Eikä mustatukkainen nainen itse sitä sanonut. Poistuessansa lausui outo nainen kysyvästi:

— “Ehkä minä joku päivä myöhemmin saan pyytää herra Harhamaa luokse-
ni teelle?”

— “Kiitos kunniasta!... Mielelläni”, — vastasi Harhama lyhyesti.

Kaivonvintin päässä naurahti silloin ilkeä harakka.

Päivällä niidenpäässä, illalla Valkeassa talossa

Elämä on purppurapukuinen kolera...

Sirkka sirisi. Järveltä kuului allin laulu. Kaikki muu vaiken.

Loistavana levitteli järvi soikulaisia selkiänsä Valkamalan akkunan alla ja pisteli tahtiansa mäkien lomiin. Sorsan emot uittelivat sen rannoissa poikueitansa ja allit laulelivat keskiselällä, missä päivä peilaili veden tyynessä.

Ja järven takaa näkyi talo, näkyi lehteviä vaaroja ja niemenkärkiä. Siellä täällä paistoi rinteiden kuve aholla jolla puolukoista punottavat riekaleet riippuivat syys-kesäisinä pukuina. Metsä oli mykkä, luonto harras, kuin kirkkoväki, ja korkeudessa hohottava taivaan tumma siniontto katseli äänetönnä kuvaansa järven rasvatyynestä pinnasta.

Valkamalan akkunan alla oli pieni perunamaa. Yhdeltä sivulta ympäröivät sitä tuomet, toiselta pähkinäpuut.

Kun yhden äärimäisyyden kärki oli hänen elämässään teränsä päättynyt, tapaili hän toista. Ja se pieni perunamaatilkku oli nyt hänellä uusi äärimäisyys. Se oli kuin pieni päivi matalaisen kallion multaliepeellä, ruokkoamaton, ohdake-
maaksi jätetty. Rikkaruoho peitti siinä perunankasvun. Sen ohdakekasvun rehevyys oli aivan yleensä tunnettu.

Jo tulonsa jälkeisenä päivänä ryhtyi Harhama omin käsin sitä laajentamaan ja perkaamaan kasvukuntoon. Ja kun hän pisti lapionsa multa, ensi kertaa pitkien aikojen perästä, ja kun tuttu mullanmaku tuoksautti maasta, puikahti hänessä taas se neulankärki, joksi hänessä kaikki himmeät kysymykset terottuivat. Ja se paloi, kuin ahjosta vetäisty ora:

— “Miten olen tänne joutunut?... Mitä varten?... Miksi juuri tänne?” — kyseli hän itseltänsä.

Ohdakemetsä seisoi sanatonna. Sattumalta puristi Harhama erästä ohdaketta. Sen terävä oka pisti kättä ja pisto kirpaisi hereille Jumaluuden suuren tulikysymyksen.

— “Kirouksen kasvi... Syntiinlankeemuksen hedelmä”, — mutisi hän ohda-

ketta katsellen, ja siitä johtuivat hänen ajatuksensa oitis elämänsä polttavaan kysymykseen. Hän katseli ohdaketta ja ohdakemaata ja mietti:

— “Tämäkö on sitten se maapala, jonka ‘Jumala’ on kironnut minulle ohdakkeita ja orjantappuroita kasvamaan?... Tulenko minä sitten paratiisista ajettu-na?...” Ja mitä pahaa minä olen tehnyt tullakseni ajetuksi?... Ja tälläkö kiro-maalla minun pitäisi sitten se rangaistukseni ja kiro-osuuteni taakka hartioilleni nostaa?... Ja kuka minut tänne toi?... Ja minun tähtenikö on tämä maapala ohdakemaaksi kirottu?

Kysymykset kirvelivät taas tulena, eikä ollut hänellä niiden sammuttimiksi vesitilkkaa. Hän tukahdutti niitä niiden omalla kuumalla porolla. Ja yhä uudestaan ja uudestaan leimahteli hänelle silloin teoksensa ajatus. Hän hapuili siitä selvitystä ja pelastusta, mutta tarttui siihen aina, kuin loistavaan revontulen liepeeseen. Viimein raukesivat aina ajatukset ja hän tukahdutti ne näennäisellä ynseydellä.

— “Joutavia!” — mutisi hän silloin. — “Ensi kesänä kukkii tällä maalla peruna. Eikä siihen tarvita turhia ‘Jumaloita’... Kuokkaa vaan ja omaa käsivartta siihen tarvitaan... Siinä koko orjantappura- ja ohdaketar!”

Hän ryhtyi työhön, kaivoi sala-ojat, käänsi maan ja raivasi kivet. Ja jo ensimmäisistä kuokaniskuista luuli hän taas päässeensä omien käsivarsiensa varaan. Työ tuntui hänestä lapsuuden unohdetulta leikiltä, kuokka tutulta leikkikalulta. Mielessä puhkesi muistonkukkia: muistoja niistä ajoista, jolloin hän oli vielä seit-sentoista vuotiaana kuokkinut paloa, syönyt evästä pitkän työrupeaman jälkeen...

Hetkiseksi avautui silloin elämäkirjasta ammoin luettu sivu, elämän aapis-lehti. Sieltä tuikahtivat ne päivät, jolloin elämä oli vielä puhdas, mieli tahraton. Mieleen johtuivat lapsuuden savikukot, “variksensaappaat”, joita äiti voiteli kermalla, ensimmäiset kevätpälvet, joista poimittiin käenpetkeliä lampaille ja leikkikivitalot mäen kuperalla. Ja toiselta sivulta näkyivät pallopelit, mesikkamaat, marjamatkat ja uinnit joessa sillankorvan luona, tai soikulaisen lammin pesu-rannassa.

Ja sitten ne myöhemmät ajat, jolloin hän jo paloi ihmiskytönä... Hän muisti sen ajan pitkät työpäivät. Hänen edesssänsä viheriöitsi Latonurmen vanha koivu. Sen juurella oli voileipä maistunut niin herkulliselta, ruokalepo suloiselta. Hän muisti oksan, missä eväskontti oli riippunut ja missä vanha kuparinen maitokannu ja maitolasku, muisti oksan, jolla keinuen kottarainen oli hänen puuhillensa nauranut.

Harhama

Irmari Rantamalan esikoisteos *Harhama* (1909) on antiromaani ja lajityyppihybridi, johon sisältyy useita itsenäisiä teoksia. Samalla se kommentoi ja parodioi niin itseään ja vastaanottoaan kuin klassikoita ja aikalaiskirjallisuuttakin. *Harhamaan* tekijä otti vaikutteita Raamatusta, Kalevalasta, Dantelta, Miltonilta, Goethelta, Linnankoskelta, Kiveltä, Volter Kilveltä ja Johannes Linnankoskelta. Romaani oli monilla tavoin edellä aikaansa, vaikka samalla sen voi laskea kuuluvan vähälukuisen suomalaisen symbolismin edustajaksi.

Irmari Rantamala tunnetaan paremmin nimellä Maiju Lassila, mutta hänen oikea nimensä oli Algot Untola, alun perin Tietäväinen. Ristiriitaisen elämän elänyt Lassila työskenteli sisällissodan aikaan *Työmies*-lehden päätoimittajana, ja hänet ammuttiin epäselvissä olosuhteissa keväällä 1918.

Harhama on pitkään ollut eräänlainen suomalaisen kirjallisuuden kadonnut ja vaikeana pidetty klassikko, ja viimeksi se on julkaistu kaksiosaisena laitoksena vuonna 1975. Helmivyö tuo ajankohtaisena pysyneen teoksen nyt uudestaan lukijoiden saataville kolmiosaisena laitoksena, johon tekstit on ladottu uudestaan.

Sarjan toisessa osassa Rantamalan sankari Harhama seikkailee vallankumouksellisten parissa ja yrittää luoda uuden ajan naista. Välillä vieraillaan Perkeleen ja muiden enkeleiden luona.

Teoksen ensimmäisessä osassa on Juri Nummelinin esipuhe.

ISBN 978-952-7211-66-3

KANSI TIMO RONKAINEN